

Роль Президента України в забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів в аспекті примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб

Клименко Оксана Михайлівна,
завідуюча сектором законопроектних робіт Інституту законодавства Верховної Ради України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

УДК: 342.4:347.234.1

Конституцією України закріплено правовий статус Президента України як глави держави через визначення його гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності, Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. В єдності цих функцій основним завданням Президента є загальне забезпечення дотримання усіх положень Основного Закону та, насамперед, закріплених у ньому прав і свобод людини і громадянина, що згідно зі ст. 3 Конституції України [7] визначають зміст і спрямованість діяльності держави. І якщо утвердження та забезпечення прав і свобод людини визнано головним обов'язком держави в цілому, що приводиться до виконання шляхом реалізації усіма державними органами та суб'єктами державного управління їхніх функцій у рамках визначеної законом компетенції, лише на Президента Основним Законом покладаються повноваження гаранта прав і свобод людини, конституційного ладу та державного суверенітету.

У системному поєднанні цих завдань статус Президента України втілює функції щодо загального забезпечення балансу публічних (загальносуспільних, національних) і приватних інтересів, що є перманентним для підтримання в суспільстві загальної злагоди та єдності. При цьому визначальним є те, що діяльність Президента має конституційну основу і здійснюється лише в межах Основного Закону.

Інституту Президента в Україні науковці приділяють помітну увагу. Спеціальні дослідження в цьому напрямі проводили, зокрема, науковці: О. Т. Волощук [2], Д. В. Мазур [10], Н. Г. Плахотнюк, В. І. Мельниченко [13; 14], С. Г. Серьогіна [22]. Це обумовлено, передусім, політико-правовим значенням і винятковим місцем цього інституту в системі державних органів. Водночас варто погодитися з твердженням, що визначення Президента як гаранта Конституції України, прав і свобод людини і громадянина, територіальної цілісності та незалежності України є важливими, але водночас не підкріпленими процедурно конституційними нормами його компетенції [14, с. 163]. Питання щодо визначення й оцінки його ролі саме в такій якості залишаються відкритими для наукового пошуку. При цьому особливий інтерес представляють аспекти його участі в окремих сферах суспільного життя, що характеризуються достатньо високим рівнем соціальної та громадянської чутливості. Так, практично поза науковим вивченням та осмисленням перебувають питання примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб і ролі Президента в забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів у процесі такого відчуження. Разом із тим дослідження окремих аспектів діяльності глави держави, насамперед, у сферах суспільного життя, найбільш чутливих до будь-якого державного впливу, дають можливість, на наш погляд, більш повно і комплексно оцінити цей інститут з точки зору його функціональної багатогранності та суспільно-правової значущості. У рамках даної статті поставлено за завдання дослідити роль Президента як гаранта Конституції України, прав і свобод людини в забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів у процесах примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб.

Специфічність інституту Президента України полягає в тому, що він виступає, з одного боку, інституційною формою посту глави держави, який вже за визначенням посідає найвище місце в ієрархії інститутів влади, а з другого – втілює в собі характерні особливості й функціональні ознаки органу державної влади, беручи до уваги інституційний характер системи організації останньої. Деякі експерти висловлюють сумніви щодо можливості ототожнення посту

глави держави з органом державної влади [3]. Втім більшість дотримуються іншої точки зору. На наш погляд, обґрунтованим видається твердження про те, що Президент є органом держави, що представлений громадянином України, конституційно наділений відповідними державно-владними повноваженнями для реалізації визначених завдань і функцій, який входить до єдиної системи органів державної влади України і діє відповідно до встановлених правових норм [14, с. 10–11]. Юридичне значення мають також його кваліфікуючі ознаки як первинного, вищого, виборного, одноособового державного органу [20, с. 16].

Виборність Президента народом значно підносить його роль у процесах реалізації державної влади, насамперед, у разі застосування механізмів державного втручання у сферу приватних інтересів осіб. Це обумовлюється тим, що обраний безпосередньо народом Президент набуває представницьких повноважень як виразник інтересів громадян, водночас як глава держави він виступає від її імені (частина перша ст. 102 Конституції України), у тому числі у внутрішніх відносинах держави з її населенням. У сукупності цих властивостей статус Президента характеризується достатньо високим ступенем незалежності стосовно інших органів державної влади та дискретності щодо прийняття рішень згідно з Конституцією України. Відповідно його участь у певних суспільних відносинах служить гарантією додержання балансу публічних і приватних інтересів.

У науковому плані цікавість представляють питання щодо забезпечення балансу публічних і приватних інтересів у разі примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб, що мають також практичне значення з огляду на недостатність їх правового врегулювання в національному законодавстві.

Правові можливості щодо застосування таких заходів передбачені Конституцією України. Згідно з частиною п'ятою її ст. 41 примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх

вартості. Примусове відчуження таких об'єктів з наступним повним відшкодуванням їх вартості допускається лише в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Водночас частиною четвертою ст. 41 встановлено, що ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності; право приватної власності є непорушним. При цьому Конституцією України у частині четвертій ст. 13 закріплені державні гарантії захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, забезпечення соціальної спрямованості економіки, а також принцип юридичної рівності усіх суб'єктів права власності.

Наведені положення становлять конституційні засади інституту примусового відчуження об'єктів права приватної власності для забезпечення суспільних потреб, що обґрунтовуються мотивами суспільної необхідності. Системний аналіз цих положень дає підстави вважати, що в основу даного інституту покладено принцип недопущення безпідставного позбавлення права приватної власності та забезпечення гарантій прав та інтересів приватного власника, за рахунок якого вирішуються питання суспільного значення, що відповідає загально-історичній правовій традиції розвитку цього інституту [1]. Тож основна правова ідея даного інституту полягає в установленні балансу публічних і приватних інтересів у випадках, коли ступінь загальної необхідності щодо забезпечення суспільних потреб превалює над суспільно-визнаним пріоритетом інтересів приватного власника і вимагає його підпорядкування в цілях розвитку та забезпечення добробуту всього суспільства.

Під кутом зору цієї ідеї на увагу заслуговують ті повноваження Президента України, реалізація яких стикається з випадками застосування державою заходів примусового відчуження об'єктів права приватної власності в суспільних інтересах.

Повноваження Президента України визначені у ст. 106 Основного Закону. В ній, зокрема, закріплено, що Президент України забезпечує державну незалежність, національну безпеку (п. 1); здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави (п. 17); приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в

Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України (п. 20); приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації – з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України (п. 21). Погоджуючись з думкою про те, що всі повноваження Глави Держави, перелічені у ст. 106 Конституції України, спрямовані на здійснення Президентом України тих функцій, що визначені п. 1 цієї статті, а саме функцій щодо забезпечення національної безпеки [14, с. 111], відзначимо, що саме вищевказані повноваження комплексно концентрують у собі правові можливості реалізації Главою Держави його завдань як гаранта державного суверенітету, Конституції України, прав і свобод людини в системному їх поєднанні щодо його участі у процесах примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб у контексті забезпечення національної безпеки.

Законом України «Про основи національної безпеки України» [18] національна безпека визначена як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам; до національних інтересів віднесено, зокрема, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток (ст. 1).

Частиною національної безпеки України є економічна безпека [6, с. 57], забезпечення якої згідно з частиною першою ст. 17 Конституції України – найважливіша функція держави, справа всього Українського народу. До основних напрямів державної політики з питань національної безпеки в економічній сфері віднесено, зокрема, забезпечення умов для сталого економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності національної економіки; прискорення прогресивних структурних та інституціональних змін в економіці (ст. 8 Закону України «Про основи національної безпеки України»).

Господарським кодексом України у ст. 10 визначено основні напрями економічної політики держави, проведення якої є питанням здійснення державою її суверенітету і полягає у формуванні оптимальної й ефективної економічної системи, що включає відповідні заходи, у тому числі щодо трансформування власності, до яких, зокрема, віднесено приватизацію та націоналізацію як інструменти (механізми) політики інституційних перетворень (абзацу 5 частини першої ст. 10 цього Кодексу).

І якщо механізми усупільнення об'єктів права приватної власності (націоналізація) як заходи інституційних перетворень в економіці залишилися поза правовим полем, інститут приватизації в Україні набув достатнього розвитку. На його прикладі є показовою роль глави держави у процесі формування державної політики щодо інституційних перетворень в економіці, про що свідчать, зокрема, укази Президента України «Про Державну програму приватизації на 1999 рік» від 24 лютого 1999 р. № 209, «Про невідкладні заходи щодо прискорення приватизації майна в Україні» від 29 грудня 1999 р. № 1626, «Про організаційні заходи з підготовки об'єктів права державної власності до приватизації» від 19 березня 2002 р. № 267 й інші документи [15]. Прикметним у цьому плані є Указ Президента України від 6 березня 2008 р. № 200, яким уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 р. «Про забезпечення національних інтересів і національної безпеки у сфері приватизації та концептуальні засади їх реалізації». Ним визнано нагальну необхідність удосконалення системи забезпечення національної безпеки у сфері приватизації, необхідність визначення стратегічних цілей та завдання приватизації, вдосконалення законодавства з цих питань тощо.

Про негативні наслідки приватизації в Україні йшлося в актах Верховної Ради [19], а також неодноразово зверталась увага науковців [5, с. 154–146; 12, с. 3; 21, с. 271–273]. Вчені, зокрема, вказують на те, що приватизація в Україні за відсутності належного державного контролю призвела до масованого розграбування держвласності та вакханалії корупції, деградації виробничого потенціалу, особливо наукомістких виробництв [11, с. 112, 414].

Наразі господарський правопорядок у державі ґрунтується на засадах поєднання приватної та державної або суспільної (публічної) власності, із чим пов'язують функціонування державного та корпоративного (приватного) секторів у структурі моделі змішаної економіки. Потрібно також враховувати, що в сучасних економічних умовах, які характеризуються циклічністю кризових періодів, здатність економічної системи до стабільного й еволюційного розвитку залежить, насамперед, від її гнучкості до структурної перебудови економіки (зокрема трансформації власності) та оптимізації методів управління шляхом поживлення саморегулятивних механізмів або посилення державного управління. За вказаних обставин об'єктивно виправданими і потенційно витребуваними для України доцільно розглядати механізми інституційних перетворень щодо трансформації приватної власності для цілей забезпечення стійкості моделі багатокладності національної (змішаної) економіки (із чим пов'язують принцип економічної багатоманітності, встановлений частиною першою ст. 15 Конституції України [16, с. 88]), зокрема у бік розширення її державного сектору за рахунок націоналізації. Відповідно роль Президента у формуванні державної політики таких трансформаційних перетворень як гаранта Конституції України, прав і свобод людини є винятково значущою, насамперед, коли питання стосуються підприємств, діяльність яких має стратегічне значення для держави.

Питання про запровадження заходів, пов'язаних із обмеженнями права приватної власності, зокрема щодо відчуження об'єктів права приватної власності, Президент України може вирішити відповідно до частини п'ятої ст. 41 та частини другої ст. 64 Конституції України у рамках конституційних повноважень щодо прийняття у разі необхідності та відповідно до закону рішень про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, про оголошення у разі необхідності окремих місцевостей України зонами надзвичайної екологічної ситуації (пп. 20, 21 частини першої ст. 106 Конституції України).

В юридичній науці примусове відчуження у власника майна за обставин надзвичайного характеру традиційно визначають як реквізицію [9, с. 280; 23, с. 703; 24, с. 238]. У вітчизняному законодавстві термін «реквізиція» отримав визначення у ст. 353 Цивільного кодексу України: у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за інших надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція). Передбачено також, що в умовах воєнного або надзвичайного стану майно може бути примусово відчужене у власника з наступним повним відшкодуванням його вартості. Реквізоване майно переходить у власність держави або знищується.

Обставини, що можуть бути кваліфіковані як надзвичайні, визначені законами України «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим воєнного стану», «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», «Про охорону навколишнього природного середовища» (розділ XIII «Надзвичайні екологічні ситуації»). Цими законами визначено умови та порядок введення відповідного правового режиму, зміст і характер заходів, що можуть запроваджуватися у зв'язку з цим. Однак безпосередньо таких заходів як реквізиція не передбачено, хоча деякі положення прямо чи опосередковано вказують на можливість їх застосування.

Так, Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», що загалом не містить норм про примусове відчуження об'єктів приватної власності, у п. 6 частини першої ст. 17 встановлено, що у разі введення надзвичайного стану у зв'язку із надзвичайними ситуаціями техногенного або природного характеру можуть здійснюватися заходи (як додаткові) з мобілізації ресурсів підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, для відвернення небезпеки та ліквідації надзвичайних ситуацій з обов'язковою компенсацією понесених втрат. Як тлумачити поняття «мобілізація», у цьому Законі не зазначено. Втім аналіз положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» вказує на те, що комплекс заходів з мобілізації в

Україні включає також і примусове вилучення чи відчуження об'єктів права приватної власності (частина друга ст. 6, абз. 18, 27 частини першої ст. 12).

У цьому плані заслуговує на увагу і Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», яким у частині п'ятій ст. 10 з посиланням на Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» передбачена можливість запроваджувати заходи з примусового відчуження об'єктів права приватної власності з обов'язковим наступним повним відшкодуванням їх вартості. Проте останній, як зазначалося вище, не містить норм щодо застосування примусового відчуження майна приватного власника, що засвідчує безсистемність і прогальність зазначених законодавчих актів стосовно правового регулювання цих питань.

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» чітко передбачена можливість примусового вилучення лише окремих видів майна (технічних засобів) приватних власників (п. 10 частини першої ст. 15), водночас у ст. 23 встановлено загальне правило щодо наступного повного відшкодування збитків, завданих примусовим відчуженням об'єктів права приватної власності під час введення воєнного стану, в порядку, визначеному законом. Привертає увагу те, що цим Законом, по-перше, фактично не врегульовано питання реквізиції майна приватних власників. По-друге, ним по суті звужено зміст частини п'ятої ст. 41 Конституції України, згідно з якою встановлений загальний принцип попереднього і повного відшкодування за примусове відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності, а в умовах воєнного чи надзвичайного стану допускається наступне повне відшкодування, що свідчить про варіативність у виборі форми відшкодування. Однак формулювання ст. 23 Закону вказує на безальтернативність форми наступного відшкодування за реквізоване майно, а відповідно – на безпідставне звуження ним конституційних приписів.

На наш погляд, питання вибору форми (попереднього чи наступного) відшкодування залежить від конкретних обставин та умов введення спеціального (надзвичайного) правового режиму і має вирішуватися в рамках прийняття рішення про його введення Президентом України як гарантом

державного суверенітету, територіальної цілісності, Конституції України, прав і свобод людини. Беручи до уваги порядок введення спеціального правового режиму – за Указом Президента України, а також особливості щодо його підготовки: за пропозиціями Ради національної безпеки і оборони України або Кабінету Міністрів України, за ініціативою Верховної Ради Автономної Республіки Крим, та введення в дію по затвердженню Верховною Радою України (п. 31 частини першої ст. 85 Конституції України, ст. 5 Закону «Про правовий режим воєнного стану», ст. 5 Закону «Про правовий режим надзвичайного стану», ст. 6 Закону «Про зону надзвичайної екологічної ситуації», ст. 65 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища»), вважаємо, що прийняття рішення про введення спеціального правового режиму, зміст заходів та обсягу обмежень прав і свобод людини відповідно до Конституції України належить до дискреційних повноважень Президента. Спеціальні ж закони мають конкретизувати порядок реалізації Главою Держави його повноважень [8, с. 39] і правові можливості виконання визначених Основним Законом завдань, що слідує з частини другої ст. 19 Конституції України.

В аспекті викладеного покажемо прикладом недосконалостей у правовому регулюванні є запроваджені Указом Президента України від 3 грудня 2005 р. № 1692 «Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим» відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» заходи із вилучення та знищення свійської птиці у зв'язку з її захворюванням високопатогенним грипом та введенням надзвичайного стану на території Автономної Республіки Крим відповідно [17]. Як вже зазначалося, названим Законом не передбачено можливостей для застосування реквізиції, однак у даному випадку такі заходи були об'єктивно необхідними для локалізації епідемії та ліквідації джерел поширення хвороби, що зумовило прийняття відповідного рішення Президентом України у рамках його конституційних повноважень і завдань.

Як приклад недосконалості законодавства у цьому питанні можна навести також положення частини четвертої ст. 397 Господарського кодексу України.

Ним передбачено, що реквізиція стосовно іноземних інвестицій як виняток для здійснення рятувальних заходів у разі стихійного лиха, аварій, епідемій, епізоотій може бути проведена лише на підставі рішення органів, уповноважених на це Кабінетом Міністрів України, що не узгоджується з положеннями Конституції та спеціальних законів України у частині віднесення цих повноважень до компетенції Президента України.

Наведене засвідчує незадовільний рівень законодавчого забезпечення питань із запровадження в Україні заходів примусового відчуження об'єктів права приватної власності за обставин надзвичайного характеру. Безсистемність правового регулювання певною мірою пояснюється відсутністю спеціального закону про реквізицію, необхідність прийняття якого визначена на конституційному та законодавчому рівнях (частина п'ята ст. 41 Конституції України, ст. 353 Цивільного кодексу України, п. 3 Прикінцевих положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію»). Такий закон мав би також законодавчо оформити інститут реквізиції в Україні. Однак законодавче урегулювання лише окремих питань не є виправданим, оскільки не вирішить загальної правової проблеми. Про існуючі проблеми правового регулювання у цій сфері свідчить, зокрема, і законодавчий процес у цьому напрямі, що триває останні роки (законопроекти: реєстр. № 2608 від 5 червня 2008 р.; № 1210 від 13 грудня 2007 р.; № 4089 від 15 жовтня 2007 р.; № 9142 від 20 лютого 2006 р.). Наразі вдосконалення вимагають також чинні закони України про введення спеціального правового режиму у частині конкретизації правових можливостей і механізмів реалізації Президентом України його конституційних повноважень, зокрема щодо визначення змісту й обсягів обмежень, пов'язаних із запровадженням заходів примусового відчуження об'єктів права приватної власності.

Науково-теоретичного осмислення та правової визначеності вимагає також питання стосовно розмежування випадків суспільної необхідності щодо забезпечення загальносуспільних потреб і випадків крайньої суспільної необхідності. До перших, на нашу думку, належать випадки суспільної необхідності щодо забезпечення суспільних або певних державних потреб,

ступінь загальносуспільного інтересу яких обґрунтовує правомірність заходів відчуження певного майна (що характеризується винятковими властивостями для забезпечення саме такої суспільної необхідності) у приватного власника. Такі заходи пов'язані з необхідністю реалізації державних програм, проектів загальносуспільного розвитку, проведення важливих економічних реформ, що вимагають здійснення інституційних перетворень в економіці, підвищення обороноздатності держави, розбудови виробничої, соціальної інфраструктури тощо, і відповідно в системі правових засобів управління мають розглядатися як постійний правовий інститут. Другу групу охоплюють випадки, що пов'язані з крайньою необхідністю, зумовленою надзвичайними обставинами, та вимагають невідкладних заходів реагування, зокрема, мобілізації усіх або певних майнових ресурсів, у тому числі об'єктів приватної власності. Ці заходи звичайно мають тимчасовий і винятковий характер, стосуються, приміром: відібрання з метою умиротворення епідеміологічно-хворих (до прикладу, на сказ, ящур тощо) тварин; вилучення з метою знищення майна, використання якого, може завдати шкоди життю та здоров'ю людей (як-то: радіаційно-небезпечного); вилучення об'єктів приватної власності, що можуть бути використані для проведення рятувальних заходів (транспортні засоби або що) та інше. Ці аспекти мають отримати чітке визначення та конкретизацію в законодавстві щодо питань примусового відчуження об'єктів права приватної власності для забезпечення суспільних потреб з мотивів суспільної необхідності.

Оскільки Президент України є вищим органом держави, її Главою, то суспільні відносини за його участю набувають характеру конституційно-правових [14, с. 13], що необхідно брати до уваги у процесі розробки відповідних механізмів примусового відчуження об'єктів права приватної власності.

Функції гаранта Конституції України, прав і свобод людини Президент України реалізує і в процесі здійснення своїх нормотворчих повноважень, що складають чи не найсуттєвіший елемент його участі та ролі в соціально-економічних і політичних процесах в державі та житті суспільства. Тут Глава

Держави спроможний як безпосередньо реагувати на зміни в певних сферах суспільного і державного життя, так і впливати на нормотворчу діяльність парламенту, зокрема на законодавчий процес [8, с. 48].

До таких повноважень, зокрема, належать: право законодавчої ініціативи, у тому числі з визначенням законопроектів невідкладними, що розглядаються Верховною Радою позачергово (ст. 93 Конституції України); підписання та оприлюднення законів, прийнятих Верховною Радою України (п. 29 частини першої ст. 106, частини четвертої ст. 94 Конституції України); право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів із наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України (п. 30 частини першої ст. 106 Конституції України). Зазначені повноваження по суті підносять Президента як гаранта Конституції України, прав і свобод людини на рівень арбітра, насамперед, щодо установа та забезпечення балансу між публічними та приватними інтересами в суспільстві, що знаходить вираження в його ставленні до певного закону у формі підтримки такого або накладення на нього вето з висловленням заперечень і пропозицій. Прикладом реалізації Президентом України своїх повноважень в такій якості є його участь у процесі проходження у Верховній Раді проекту Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» (що був прийнятий парламентом 17 листопада 2009 р.). У ході підготовки проекту Президент України скористався правом щодо визначення його невідкладним, розуміючи суспільну необхідність у законодавчому врегулюванні таких механізмів, а після його прийняття парламентом – правом вето з наступним поданням пропозицій до Закону, зважаючи на недостатній рівень забезпечення ним додержання конституційного принципу непорушності права приватної власності.

Інструментом забезпечення Президентом гарантій дотримання Конституції України, прав і свобод людини є можливість звернення глави держави до Конституційного Суду України з поданням про конституційність того чи іншого законодавчого акта. До повноважень Президента як гаранта можна

віднести також його правомочності щодо формування органів судової влади, що здійснюються ним шляхом призначення суддів та формування мережі судів в Україні, адже судовий захист справедливо визнається універсальною конституційною гарантією прав і свобод людини [4].

Відзначимо, що ревізія інституту Президента України в рамках конституційної реформи 2004 року принципово не вплинула на перегляд його повноважень у питаннях примусового відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності. Більше того, за цей час мали місце випадки щодо випробовування його ролі як гаранта Конституції України, прав і свобод людини саме з точки зору розробки та запровадження таких заходів. Як показало життя, незважаючи на недосконалість законодавчого забезпечення щодо реалізації відповідних повноважень Президента України, інститут Глави Держави містить значний потенціал для встановлення балансу публічних і приватних інтересів, зокрема у випадках застосування механізмів державного втручання у сферу інтересів приватних осіб з метою забезпечення національної безпеки, загального соціально-економічного розвитку та добробуту суспільства. Тож на часі опрацювання ефективних законодавчих механізмів правового регулювання примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб з мотивів суспільної необхідності, у тому числі з урахуванням правових можливостей реалізації повноважень Президента України як гаранта Конституції України, прав і свобод людини.

Список використаних джерел:

- 1. Венецианов М.В. Экспроприация с точки зрения гражданского права [Электронный ресурс] / М.В. Венецианов. – Казань: Типография Императорского университета, 1891. – 114 с. // Интернет-портал Экономико-правовой библиотеки. – Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.net/book_z659_page_5.html*
- 2. Волощук О.Т. Інститут Президента у Франції, Росії та Україні: конституційні норми і політична практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / О.Т. Волощук; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2008. – 20 с.*

3. Євдокимов В.О. Президент держави: конституційний статус [Електронний ресурс] / В.О. Євдокимов // Офіційний веб-сайт Союзу юристів України. – Режим доступу: http://www.lawyersunion.org.ua/?page_id=1217
4. Засади державної політики України у галузі прав людини: Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 р. № 757-XIV // Юридичний вісник України: Акти законодавства України, 2005. – № 48 (544) – С. 23–24.
5. Клименко О.М. Особливості правового становища держави як суб'єкта приватного (цивільного) права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Оксана Михайлівна Клименко. – К., 2006. – 223 с.
6. Коментар до Конституції України: Науково-популярне видання: 2-е вид., виправ. і доповн. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1998. – 412 с.
7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (в редакції від 30 вересня 2010 р. на підставі Рішення Конституційного Суду України № 20-рп/2010 від 30 вересня 2010 р.) // Офіційний вісник України від 1 жовтня 2010 р. – 2010 р. – № 72/1 [Спеціальний випуск]. – С. 15.
8. Костицька І.О. Інститут президентства в Україні: становлення і функціонування. Теоретико-правовий аналіз / І.О. Костицька. – К.: Ін-т законодавчих передбачень і правової експертизи, 2003. – 496 с.
9. Кузьменко О.В., Нагребельний В. П. Реквізиція // Юридична енциклопедія. В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К.: «Українська енциклопедія», 1998.
10. Мазур Д.В. Акти правотворчості Президента в республіках зі змішаною формою правління (загальнотеоретичний аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д. В. Мазур; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2007. – 20 с.
11. Макогон Ю.В., Ляшенко В.И. Национализация и приватизация предприятий (Опыт Франции для Украины): Монография. Изд. 2-е, испр.

- и доп. / Мин-во образования и науки Украины. ДонНУ; НАН Украины. Ин-т экономики пром-ти. – Донецк, 2009. – 492 с.*
12. *Медведев Д.М. Развитие державного сектора экономики в Украине: автореф. дис. ... канд. экон. наук: 08.02.03 / Д.М. Медведев; НАН Украины. Ин-т экономики пром-сти. – Донецк, 2006. – 20 с.*
13. *Плахотнюк Н.Г. Институт президентства в Украине: конституційно-правовий аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Н.Г. Плахотнюк; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 1999. – 20 с.*
14. *Плахотнюк Н.Г., Мельниченко В.І. Институт президентства в Украине: становлення та розвиток / Н.Г. Плахотнюк, В.І. Мельниченко. – К.: Вид. дім. «Максімум», 2004. – 224 с.*
15. *Послання Президента України до Верховної Ради від 4 червня 2002 р. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки. – К., 2002. – С. 30.*
16. *Правознавство: Навчальний посібник / Т.В. Варфоломєєва, В.Г. Гончаренко, В.П. Пастухов, В.Ф. Ленківський, В.П. Капелюшний [За загальною редакцією В.Г. Гончаренка]. — К.: Український інформаційно-правовий центр. – 2002. – 385 с.*
17. *Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим: Указ Президента України від 3 грудня 2005 р. № 1692/2005 // Офіційний вісник України від 4 січня 2006 р. – 2005. – № 51. – С. 25.*
18. *Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV (зі змінами) // Відомості Верховної Ради України від 26 вересня 2003 р. – 2003. – № 39. – С. 351.*
19. *Про Рекомендації парламентських слухань «Наслідки і перспективи приватизації в Україні»: Постанова Верховної Ради України від 22 травня 2003 р. № 883-IV // Відомості Верховної Ради України від 19 вересня 2003 р. – 2003. – № 38. – С. 324.*

20. Рибалка Н.О. *Адміністративно-правові аспекти діяльності Президента України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Н.О. Рибалка; Акад. упр. М-ва внутр. справ. – К., 2009. – 18 с.*
21. Саврас І.З. *Велика приватизація в Україні: особливості та наслідки / І.З. Саврас // Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. – Львів: Український державний лісотехнічний університет, 2004. – Випуск 14.1. – 304 с. – С. 269–275.*
22. Серьогіна С.Г. *Компетенція Президента України: теоретично-правові засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / С.Г. Серьогіна; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. — Х., 1998. — 18 с.*
23. *Юридичний словник / За ред. Б.М. Бабія, Ф.Г. Бурчака, В.М. Корецького, В.В. Цветкова. – видання друге, перероб. і доповн. – К., Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1983. – 871 с.*
24. *Юридичні терміни. Тлумачний словник / В.Г. Гончаренко, П.П. Андрушко, Т.П. Базова та ін. [за ред. В.Г. Гончаренка]. – К.: Либідь, 2003. – 230 с.*

Клименко О.М. Роль Президента України в забезпеченні балансу публічних і приватних інтересів в аспекті примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб

Функціональна достатність інституту президента полягає в належному законодавчому забезпеченні правових можливостей реалізації повноважень глави держави відповідно до його конституційних завдань і функцій. У статті висвітлюються питання щодо ролі Президента України як гаранта Конституції України, прав і свобод людини в аспекті дотримання балансу приватних і публічних інтересів у випадках примусового відчуження об'єктів права приватної власності для суспільних потреб, аналізуються проблеми законодавчого забезпечення механізмів такого відчуження в контексті реалізації главою держави відповідних повноважень.

Ключові слова: суспільні потреби, мотиви суспільної необхідності, реквізиція, націоналізація.

Клименко О.М. Роль Президента Украины в обеспечении баланса публичных и частных интересов в аспекте принудительного отчуждения частной собственности для обеспечения общественных нужд

Функциональная достаточность института президента заключается в надлежащем законодательном обеспечении правовых возможностей реализации полномочий главы государства согласно его конституционных задач и функций. В статье освещаются вопросы о роли Президента Украины как гаранта Конституции Украины, прав и свобод человека в аспекте соблюдения баланса частных и публичных интересов в случаях принудительного отчуждения объектов права частной собственности для общественных потребностей, анализируются проблемы законодательного обеспечения механизмов такого отчуждения.

Ключевые слова: общественные потребности, мотивы общественной необходимости, реквизиция, национализация.

Klymenko O.M. The role of President of Ukraine in support of the balance of public and private interests in the Aspect of Private Property Objects Expropriation for the Public Interests.

Functional sufficiency of the institution of presidency is in proper legislative provision of the legal feasibility of presidential powers in accordance with its constitutional tasks and functions. The article focuses on the role of President of Ukraine as a guarantor of the Constitution of Ukraine, rights and freedoms in terms of compliance the balance of private and public interests in cases of forced alienation of private property for public use, examines the issue of legislative support of mechanisms of such exclusion.

Key words: social needs, motives of social necessity, requisition, nationalization.